

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ

о оцени докторске дисертације „Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба ”
Стефане Пауновић Родић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао Комисију:

Одлуком Наставно-научног већа Филолошког факултета Универзитета у Београду од 3. јула 2019. године образована је Комисија за извештај о предатој докторској дисертацији Стефане Пауновић Родић „Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба“.

2. Састав Комисије:

1. др Људмила Поповић, редовни професор Филолошког факултета у Београду, изабрана у звање редовног професора за ужу научну област Украјински језик и књижевност 15. јула 2009. године – члан Комисије, ментор
2. др Биљана Сикимић, научни саветник Балканолошког института САНУ, изабрана у звање научног саветника 25. фебруара 2015. године – члан Комисије
3. др Далибор Соколовић, доцент Филолошког факултета у Београду, изабран у звање доцента за ужу научну област Словакистика, предмет Словачки језик, 13. октобра 2015. године – члан Комисије

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Стефана, Драган, Пауновић Родић

2. Датум рођења, општина, република:

11. јула 1982, Београд, Србија

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Стефана Пауновић Родић „Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба“ обухвата 486 компјутерских штампаних страница. Садржај дисертације подељен је у четири поглавља: „Увод“ (1–62), „Женственост као одраз стереотипа жене“ (63–193), „Концептуализација жене кроз призму женствености“ (194–349), „Преглед резултата и закључна разматрања“ (350–384). У наставку следе: „Литература“ (385–415), „Извори“ (415–420) и прилози (421–480). Биографија ауторке налази се на страни 482.

Уводно поглавље дисертације представља сјајну прегледну студију и то по двама темама: родне студије језика и развој когнитивне лингвистике. У поглављима *1.1 О гендерној лингвистици; 1.1.1. Гендерна истраживања словачког и српског језика* кандидаткиња разграничује гендерно и феминистички оријентисане радове и сажето описује развој родне лингвистике кроз три веће фазе: 1) биолошки детерминизам (од антике до почетка 20. века) 2) прелазни период (од почетка 20. века до шездесетих година) и 3) гендерна истраживања у савременом смислу речи (од шездесетих година до данас). Затим следе поглавља у којима се представљају најзначајнија когнитивнолингвистичка истраживања, притом се кандидаткиња не ограничава прегледом теоријске литературе која је настала на грађи германских и романских језика, што је често мана сличних ретроспектива, већ се осврће и на домете когнитивнолингвистичке славистике У поглављима *1.2. О когнитивној лингвистици; 1.2.1. Когнитивна семантика; 1.2.3. Когнитивна лингвистика у Русији; 1.2.4. Лублинска школа когнитивне етнолингвистике; 1.2.5. Семантичка школа Ане Вјежбицке; 1.2.6. Когнитивна лингвистика у српској и словачкој лингвистици* кандидаткиња представља бројне правце и школе у оквиру когнитивне лингвистике – од америчке когнитивнолингвистичке школе до Московске семантичке школе на челу са Јуријем Апресјаном, од пољске Лублинске школе когнитивне етнолингвистике Јежија Бартмињског до когнитивистички оријентисане семантичке школе Ане Вјежбицке. У фокусу дисертационог истраживања нашле су се теорије Чарлса Филмора, Марвина Минског, Жила Фоконијеа, Џорџа Лејкофа, Марка Џонсона, Јелене Кубрјакове, Јекатерине Рахиљине, Јулије Кузњецове, Јосифа Стерњина, Зинаиде Попове и бројних других истраживача. Ту су представљени и домети словачких и српских лингвиста од којих, како наводи дисертанткиња, и потиче њено интересовање за представљени приступ и кроз које је она почела да усваја термилошко-методолошки апарат когнитивне лингвистике.

У потпоглављу *1.3. О кључним појмовима истраживања језичке слике света* ауторка истиче узајамно прожимање когнитивне лингвистике, лингвокултурологије и етнолингвистике у истраживању језичке слике света и види разлику међу њима у фокусирању различитих аспеката резултата до којих се долази посредством сличних метода. Посебну пажњу Стефана Пауновић Родић посвећује опису одабраних когнитивнолингвистичких метода истраживања, између осталог образлаже сврсисходност аутентичног асоцијативног експеримента. Кандидаткиња истиче да се она одлучила за посебан електронски модел асоцијативне анкете, коју попуњавају испитаници без присуства истраживача. Такав модел анкете која

садржи 100 оригиналних стимулуса је израдио на њен предлог програмер, посебно за сврхе овог дисертационог истраживања, а укупно је анкету на словачком језику у целисти испунило 213, а на српском језику 236 испитаника.

У другом поглављу дисертације *Женственост као одраз стереотипа жене*, приликом анализе речничке грађе, дисертанткиња је установила да се жени категоријом женствености приписују (боље рећи прописују, примећује кандидаткиња) следеће особине: слов. *jemnosť, citovosť, rôvab*, срп. *нежност, осећајност, привлачност, скромност*. На основу лексикографских дефиниција, етимшке анализе, као и анализе колокабилности ових апстрактних именица (по потреби и придева којима се приписују њима именоване особине) у електронским корпусима словачког и српског језика, дисертанткиња описује издвојене лексеме семантичким метајезиком и утврђује да се у контексту женствености наведене именице односе на исте особине у оба језика, с тим да скромност, која се издваја као једно од значења женствености у речницима српског језика, у складу са речничком грађом, не улази у семантички опсег словачког концепта женствености.

Истраживање концепта женствености започето је анализом паремиолошке грађе која је показала да се ова категорија изграђује с обзиром на особине које су у друштву процењене као потребне зарад што бољег и квалитетнијег обављања родно условљених улога жене – супруге и мајке. У словачком језику, наводи кандидаткиња, оне су вербализоване као пет П (слов. *päť P*) – *poctivá, pekná, pracovitá, peňazitá, pobožná* – чедна, лепа, вредна, богата, побожна. Свака од ових конотација прати се с ослонцем на семну анализу путем разматрања одговарајућих примера из фразеолошких речника оба језика.

Затим следи опис резултата асоцијативног експеримента, у којем су испитане реакције на следеће стимулусе: *žena /жена, muž/мушкарац, Žena je.../Жена је..., ...ako žena /... као жена, žena ako.../ жена као..., bežná žena/обична жена, bežný muž/обичан мушкарац, typická žena/типична жена, typický muž/типичан мушкарац, pravá žena/права жена, pravá Slovenka/права Српкиња, pravý muž/прави мушкарац, každá žena/свака жена, každý muž/сваки мушкарац, Je to žena, ale.../То је жена, али..., v istom zmysle muž/y неку руку мушкарац, v istom zmysle žena /у неку руку жена*.

Приликом анализе реакција дисертанткиња издваја централне и периферне елементе категорије женствености. Периферни елементи категорије женствености одређени су путем анализе реакција на стимулусе са категоријалним модалним конкретизаторима (КМК): *Je to žena, ale.../То је жена, али... и v istom zmysle žena/y неку руку жена*, као и поређењем са реакцијама на стимулус *v istom zmysle muž/y неку руку мушкарац*. Поређењем реакција на стимулусе с лексемом жена и оне с лексемом мушкарац (*muž/мушкарац, bežný muž/обичан мушкарац; pravý muž/прави мушкарац; typický muž/типичан мушкарац, každý muž/сваки мушкарац*) издвојене су диференцијалне особине категорије 'женственост' наспрам категорије 'мужевност'.

Експеримент је показао да су у тесту на словачком језику изразито најбројније реакције везане за 'лепоту и привлачност' (187 ≈ 21.95 %). По мишљењу дисертанткиње, овај податак сведочи о томе да се међу словачким испитаницима жена у највећој мери процењује по лепоти. Са више него дупло мање реакција за њима следе реакције којима се истичу 'опште позитивне особине' (83 ≈ 9.74 %), што указује на то да словачки испитаници жену

концептуализују већином позитивно. На трећем месту су реакције које жени приписују 'снагу или моћ' ($58 \approx 6.81\%$). На четвртом и петом месту по бројности су реакције са лексемом 'мушкарац' ($53 \approx 6.22\%$) и оне које се односе на 'понашање и активности' жене ($51 \approx 5.99\%$).

У тесту на српском језику најбројније су реакције којима се истичу 'опште позитивне особине' ($177 \approx 18.75\%$). За њима следе реакције које су одраз концептуализације жене као 'снажне или моћне' ($123 \approx 13.03\%$). За разлику од реакција на стимулусе на словачком језику, у тестовима на српском језику реакције везане за 'родитељство' су значно бројније и налазе се на трећем месту ($97 \approx 10.28\%$; уп. слов. $49 \approx 5.75\%$), а одмах затим иду и реакције које истичу 'лепоту и привлачност' жене ($87 \approx 9.22\%$). На петом месту по бројности су, као и у случају тестова на словачком језику, реакције везане за 'понашање и активности' жене ($53 \approx 5.61\%$). Дисертанткиња повезује резултате експеримента на српском језику са поређењем *жена као змај* или колокацијом *жена змај*, и тврди да се реакције које је она сврстала у групу 'опште позитивне особине' великим делом могу тумачити у контексту женске снаге и моћи, издржљивости и успеха.

Дисертанткиња примећује да за разлику од претходно анализираних паремиолошке, речничке, фразеолошке и друге грађе, која сведочи о подударности елемената општег категоријалног стереотипа жене у словачкој и српској лингвокултури, асоцијативни експеримент илуструје разлике у смислу редоследа истицања појединих елемената стереотипа: међу испитаницима теста на словачком језику као најважнији елемент женствености профилисана је лепота, док су то, по мишљењу српских испитаника, женска снага и опште способности, успешност и сл. Поредњи однос између националног и општег позитивног кроз елементе стереотипизације путем анализе реакција на стимулусе *pravá Slovenka/права Српкиња*, кандидаткиња примећује извесну неусаглашеност између ове две равни, а разлике објашњава тиме што у стимулусима није употребљена реч жена, већ Словакиња и Српкиња те, закључује да је у свести испитаника у извесној мери дошло до анулирања полности, тј. родности приликом концептуализације ових представа.

Затим следи занимљиво запажање које проистиче из поређења реакција на опште стимулусе и оне са категоријалним модалним конкретизатором (КМК). Упоредивши првих пет најбројнијих реакција на стимулусе са КМК и без њих у тесту на словачком језику, дисертанткиња уочава да, за разлику од жене концептуализоване на општем категоријалном плану (општи категоријални стереотип), *обична, типична* или *свака жена* неће се у великој мери истицати 'лепотом и привлачношћу', већ да се на овом нивоу стереотип гради превасходно око 'понашања и активности' жене ($69 \approx 10.80\%$).

Кандидаткиња закључује да је однос реакција у групама 'општих позитивних' и 'општих негативних особина' на стимулусе са КМК обрнуто пропорционалан овом односу на реакције без конкретизатора, те се *обична, типична, свака жена* концептуализује претежно негативно ($63 \approx 9.86\%$).

Дисертанткиња уочава и бројне друге разлике између одговора словачких и српских испитаника, попут оних да испитаници теста на словачком језику не доводе стереотипну представу мушкараца у асоцијативну везу са кућним пословима ('брак и обавезе у домаћинству') или са 'нежношћу и осећајношћу', док код српских испитаника, иако малобројне, такве реакције постоје. Осим тога, словачки испитаници су имали више реакција

у вези са 'лепотом и привлачношћу' када је реч о женама, док су српски испитаници у већој мери од словачких истакли 'лепоту и привлачност' мушкарца. Словачки испитаници су за оба стимулуса – 'жена' и 'мушкарац', имали мање реакција из група 'општих позитивних' и 'општих негативних особина'. 'Снагу и моћ' жени српски испитаници приписују у већој мери итд.

С обзиром на резултате асоцијативног теста на оба истраживана језика, дисертанткиња се двоуми по питању постојања специфичних диференцијалних обележја у категоријама 'мушкарац' и 'жена' у оквиру наивне језичке слике света Словака и Срба, те поставља питање да ли су жене у колективном схватању заиста 'слабији пол'. Након темељне анализе долази до закључка да дихотомија слабији – јачи пол одражава друштвени поредак и хијерархију власти, моћи. Дисертанткиња у ту сврху разматра колокацију *жена змај* и показује да се у српској лингвокултури жена профилише као 'моћна и снажна' искључиво позитивно. У жељи да пронађе адекватан еквивалент српском *жена змај*, дисертанткиња испитује словачки концепт *dračica*. Њена анализа је потврдила да словачко *dračica*, за разлику од српске колокације *жена змај*, сведочи о амбивалентној концептуализацији женске снаге и моћи која се може читавати у контексту 'зле жене', али и 'темпераментне, ватрене, привлачне жене'.

На крају овог обимног поглавља дисертанткиња долази до општег закључка да су се и у одговорима испитаника који су учествовали у асоцијативном тесту у највећој мери потврдили резултати до којих се раније дошло анализом речничке, фразеолошке, паремиолошке и друге грађе. Као **централни елементи женствености** показали су се пре свега **мајчинство**, и то у оба истраживана језика, али и **нежност** и **осећајност** с којима је мајчинство у смислу изградње стереотипа у повратној спреси. Обе групе испитаника **чедност** и **верност** оставили су на периферији, али су они у њиховим одговорима ипак присутни, а њихов прави значај истакао се у поређењу с реакцијама на стимулусе с лексемом слов. *muž* и срп. *мушкарац*, јер се њима, нарочито у тесту на српском језику, приписује склоност превари, што би се у контексту стереотипа мушкарца могло тумачити као позитивна особина. Словачки испитаници у много већој мери истичу **лепоту** и **привлачност**, док **добру домаћицу** више цене српски испитаници, који, како запажа дисертанткиња, такође цене **женску снагу** и умеју је препознати.

Дисертанткиња истиче да испитаници примећују и нови аспект ангажованости жене и склони су да јој припишу скоро митске особине бића које може све, све стиже и сл. У реакцијама испитаника она бележи сучељавање нових и старих принципа стереотипизације, о чему сведоче контрадикторне реакције којима се жени, на пример, приписују и **мудрост** и **глупост**. С једне стране, жена се и даље концептуализује у складу с традиционалним представама о њеној глупости и неспособности да мисли и управља, а с друге стране се у њој препознаје скоро **надљудски капацитет**, примећује на крају овог дела свог истраживања кандидаткиња.

У трећем поглављу **Концептуализација жене кроз призму женствености** дисертанткиња проверава ставове и закључке које износи на крају другог поглавља путем анализе номинација, примене теорије појмовне метафоре и семантичко-морфолошке и творбене анализе родне асиметрије у оба језика.

Циљ истраживања *Номинације жене с обзиром на стереотипични сценарио живота*, истиче дисертанткиња, јесте провера хипотезе о томе да се улога и статус жене у словачком и српском друштву превасходно везују за улоге мајке и супруге, те да се стереотип жене изграђује управо у односу на период (полне) зрелости, тј. репродуктивни период. Анализа је започета претраживањем једнојезичних описних речника словачког и српског језика у потрази за лексемама које својим првим и ноционалним значењем, без жанровских, експресивних или других ограничења, именују особу женског пола с обзиром на животну доб, тј. узраст. У дефиницијама су претражени атрибути као што су слов. *mladá, nedospelá, dospievajúca, stará*, односно срп. *млада, зрела, стара*, жена (или описно: слов. *osoba ženského pohlavia*, тј. срп. *особа женског пола*).

Речничка грађа је потврдила да су животни периоди жене у најужој вези с њеном полным зрелошћу и активношћу, тј. репродуктивном функцијом: срп. *девојчица* – детињство, период полне незрелости, слов. *dievča* – детињство и време пре удаје, период полног сазревања и зрелости без репродуктивне активности, срп. *девојка* – полно зрела, али још увек не и репродуктивно активна, слов. и срп. *žena/жена* – удата, репродуктивно активна и slov. *starena* и срп. *старица*, односно слов. *baba* и срп. *баба* – период након репродуктивне активности – 'искусна и стара, води бригу о деци'.

Након што је одредила критеријуме и лексеме којима се именује особа женског пола с обзиром на различите животне периоде, кандидаткиња анализира податаке добијене путем теста слободних асоцијација на стимулусе: слов. *dievčatko* и срп. *девојчица*, слов. *Dievčatko je...* и срп. *Девојчица је...*, слов. *chlapac* и срп. *дечак*, слов. *dievča* и срп. *девојка*, слов. *Dievča je...* и срп. *Девојка је...*, слов. *mládenec* и срп. *младић*, слов. *babka* срп. *баба*, слов. *Babka je...* и срп. *Баба је...*, слов. *dedo* и срп. *деда*, слов. *starena* и срп. *старица*, слов. *Starena je...* и срп. *Старица је...*, слов. *starec* и срп. *старац*. За сваки од издвојених периода у животу жене кандидаткиња је понудила у анкети и одговарајући стимулус за особу мушког пола са жељом да провери у којој се мери може говорити о једнаком критеријуму (полности) за одређивање животних периода мушкарца. На крају овог дела истраживања издвојени су оквири концептуализације животних периода жене и у складу са резултатима асоцијативног експеримента проверена је њихова табуизација. Кандидаткиња издваја као „граничнике“ узрасне концептуализације жене следеће периоде или догађаје: менструација, дефлорација, трудноћа, мајчинство и климакс. На основу анализе кандидаткиња закључује да менструација и трудноћа имају највише синонима којима се означавају описно, еуфемистички, те их одређује као најтабуизованије у обе лингвокултуре. Грађа је обухватила и анализу асоцијативности заменичких речи у вези са наведеним појмовима, што је дало кандидаткињи основа за закључак да ова тема отвара простор за даља истраживања. На крају поглавља кандидаткиња потврђује полазну хипотезу да су периоди у животу жене у обе лингвокултуре издвојени у складу са периодима у полном сазревању, тј. репродукцијом.

У следећем потпоглављу кандидаткиња разматра **метафоричку концептуализацију жене**. С ослонцем на теорију примарних метафора Џозефа Грејдија, Стефана Пауновић Родић испитује како се путем метафоричке концептуализације жене у обе језичке слике света профилишу дистинктивна обележја женствености – нежност, осећајност и привлачност. Кандидаткиња закључује да се те особине профилишу првенствено путем концептуализације

чулних искустава – укуса, мириса, и додира. Истраживањем примарних метафора женствености на речничком материјалу и анализом колокабилности лексема из чулног домена пријатног и слатког укуса, температуре и мекоће, кроз примарно искуство бебе са мајком, кандидаткиња изводи следеће метафоре: ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС, ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС (привлачност), ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ ТОПЛОТА (нежност) и ЖЕНСТВЕНОСТ ЈЕ МЕКОЋА (осећајност), које се на концептуалном нивоу подударају са примарним метафорама љубави: ЉУБАВ ЈЕ СЛАДАК/ПРИЈАТАН УКУС, ЉУБАВ ЈЕ ПРИЈАТАН МИРИС, ЉУБАВ ЈЕ ТОПЛОТА и ЉУБАВ ЈЕ МЕКОЋА. У складу са теоријом појмовне интеграције Џозефа Грејдија, кандидаткиња закључује да су ова преклапања последица симултаног искуства.

У наставку дисертације следи истраживање **номинација жене с обзиром на граматички род**. Корпус за овај сегмент анализе обухватио је родно маркиране лексеме и творбено паралелне номинације са неједнаким значењима и то око 150 именица за српски језик и око 80 именица за словачки језик.

Истраживање родне асиметрије у тесту слободних асоцијација подељено је на два основна дела. У првом делу испитане су разлике у концептуализацији четири родна/полна пара стимулуса: слов. *riaditel'-riaditel'ka, doktor-doktor'ka, učitel'-učitel'ka, manažér-manažérka* и срп. *директор-директорка, доктордокторка, учитељ-учитељица, менаџер-менаџерка*. Други део истраживања обухвата анализу асоцијативних поља следећих стимулуса: слов. *zlatokopka, letuška, zdravotná sestra, asistentka, intelektuálka, vedkyňa, feministka*; срп. *спонзоруша, стјуардеса, медицинска сестра, асистенткиња, интелектуалка, научница, феминисткиња*. Након извршене анализе кандидаткиња закључује да не постоје веће разлике у концептуализацији жена наведених професија код словачких и српских испитаника, без обзира на то што се у словачком језику, по правилу, користе фемининирани облици.

У последњем потпоглављу **Статика и диманимика стереотипа** размотрене су реакције које су претходно биле разврстане у групе 'опште позитивне особине', 'опште негативне особине', 'понашање и активности' и 'изглед'. У наведене групе сврстане су реакције на основу којих се могу извести оне особине жене, које се не могу претпоставити полазећи од речничке, фразеолошке и паремиолошке грађе. По мишљењу кандидаткиње, оне представљају нову и погодну грађу за истраживање иновација у смислу промена или модификација структуре семантичког поља стереотипа жене. На основу унакрсног (међусобним поређењем реакција из различитих издвојених група) и упоредног (међусобним поређењем реакција на стимулусе с лексемом *жена* и *мушкарац* на словачком и српском језику) истраживања кандидаткиња долази до закључака да реакције које се на први поглед не могу тумачити као одраз стереотипне представе ипак садрже елементе традиционалног схватања жене, као и да структура семантичког поља стереотипа жене у језичкој слици света Словака и Срба у односу на период његовог формирања око традиционалних улога жене превасходно као мајке, али и супруге, није измењена, већ надограђена или допуњена. Дисертанткиња закључује да је основа стереотипа остала иста – она обухвата нежност, осећајност и привлачност, као особине које би красиле добру мајку и супругу, али да се опсег деловања жене у изградњи стереотипа (одражавајући реалност) проширио и на јавну сферу, тј. жена

сада може бити и успешна, остварена, самостална итд. Ипак, традиционалне улоге се не могу занемарити, те се очекује, закључује кандидаткиња, да жена све стиже, све може (или мора), другим речима, да буде ЖЕНА ЗМАЈ.

Закључак дисертације садржи најважније резултате истраживања који су приказани посредством бројних табела и графикона, што омогућује брзо и ефикасно поређење статистичких података, посебно у вези са разуђеним асоцијативним експериментом.

У наставку следи обимна Библиографија са преко 800 библиографских јединица, као и Списак извора.

Посебну вредност представљају четири прилога на крају дисертације. Прва два прилога (А и Б) су примери упутства на словачком и српском језику за попуњавање анкете приликом електронског асоцијативног експеримента. То упутство може служити и другим истраживачима као пример инструкције за њихове асоцијативне експерименте.

Трећи прилог (В, стр. 425–480) чини **двојезични српско-словачки тематски асоцијативни речник** у којем су наведене реакције на стимулусе из асоцијативног поља жена. Грађа тог речника представља посебну вредност за истраживаче родне проблематике у српском и словачком језику.

Последњи прилог чини легенда за тумачење нумерације појединих група реакција, која се ради боље прегледности користи у табелама.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Дисертација Стефане Пауновић Родић представља веома дубоко и свеобухватно истраживање једног од базних сегмената језичке слике стварности – начина и путева концептуализације жене и женствености. Истраживање је изузетно актуелно. Као прво, у њему се разматра питање које, почев од друге половине 20. века и до данас, окупира истраживаче у оквиру тзв. родних студија језика, и то из угла когнитивне лингвистике, с ослонцем на њене методе и поступке, што га чини двоструко привлачним. Као друго, дисертација представља изузетно успешну комбинацију метода структуралистичке лексичке семантике и когнитивне лингвистике, јер се у првој фази истраживања до закључака долази путем семне анализе колокација са речима из лексичко-семантичког поља „женственост“ у оба језика, док се у другој закључци до којих се дошло на тај начин тестирају путем асоцијативног експеримента и концептуалне анализе.

Иако је социјални род, како показује дисертанткиња, у више наврата привлачио пажњу српских и словачких лингвиста, како у кључу когнитивне лингвистике и лингвокултурологије тако и на другим теоријско-методолошким основама, никад није представљао тему контрастивне анализе у оквиру истраживања језичке слике света, а можемо сасвим поуздано тврдити и да раније није био тако свестрано и са великом дозом научне поузданости испитан у српској и словачкој лингвистици.

Основни циљ дисертације је утврђивање на основу анализе језичког материјала начина концептуализује жене код Словака и Срба, као и путева вербализације те социокултурно условљене представе.

Суштину истраживања чини **анализа концептуалног опсега вербалног стереотипа** која се

ослања на етимолошку анализу, семантичку анализу лексема из лексичко-семантичког поља 'женственост', контекстуалну анализу, паремиолошку анализу и аутентични асоцијативни експеримент. Истраживањем је обухваћена речничка грађа описних речника словачког и српског језика, речника синонима, жаргона, етимолошких речника и сл., фразеолошка, паремиолошка и друга фолклорна грађа (у односу на коју се прате промене у структури семантичког поља стереотипа жене у словачкој и српској језичкој слици света), грађа електронских корпуса словачког и српског језика, као и реакције испитаника добијене путем самостално спроведеног асоцијативног теста. Посебно место у дисертацији заузима анализа колокација и грађе добијене путем асоцијативног експеримента.

На почетку свог истраживања дисертанткиња одређује **стереотип** као скуп аксиолошких критеријума за процену елемената неке категорије издвојених на основу статуса и функционалних атрибута које та категорија има у датој култури или друштву. Стефана Пауновић Родић прихвата став да се стереотип изграђује са циљем да очува или промовише статус или функцију категорије који се у тој култури или друштву процењују као пожељни или потребни. С обзиром на промене улоге жене у друштву у смислу еманципације, образовања, финансијске самосталности и др., које су се од краја деветнаестог века до данас догодиле, кандидаткиња истражује у којој мери су оне подржане или испраћене вербалним стереотипом. Стереотип се у дисертацији посматра као конструкт и током истраживања дисертанткиња испитује који елементи стереотипа замишљеног као концептуално поље одражавају колективно искуство говорника, а који представљају прескриптивне тезе патријархата. Притом, како истиче кандидаткиња, на патријархат се не гледа искључиво и уско као на хијерархијски организовано друштво које жену учи подређености већ као на друштвено уређење са конструисаним јасно утврђеним границама између категорија 'мушко' и 'женско', које се силом стереотипа бори да са стварних нејасних граница ових категорија сваки појединачни њихов елемент доведе у центар и тако ни једнима ни другима (ни мушкарцима ни женама) не дозволи излет у индивидуално и другачије, прописујући им стереотипични сценарио.

Појам рода, дисертанткиња схвата као појам супротстављен (биолошком) полу, указујући на то да се мушко и женско не схватају само као биолошке карактеристике већ као социјално и културно условљени концепти.

Истражујући стереотип жене у словачкој и српској језичкој слици света, Стефана Пауновић Родић бави се испитивањем разлика, варијација и нивоа варијација у концептуализацији и категоризацији међу језицима и културама, али прати и промену концептуализације у оквиру сваког од истраживаних језика.

Анализа грађе у дисертацији је подељена на две веће целине. Први део обухвата поглавље 2. *Женственост као одраз стереотипа жене*, са следећим потпоглављима 2.1 *Женственост као појам*; 2.2. *Женственост као друштвено-културни конструкт*; 2.3. *Женственост у описним речницима словачког и српског језика*; 2.4. *Фразеологизација женствености*; 2.5. *Женственост у тесту слободних асоцијација*.

У другом делу истраживања, у оквиру обимног поглавља 3. *Концептуализација жене кроз призму женствености*, са већим потпоглављима 3.1 *Номинације жене с обзиром на стереотипични сценарио живота*; 3.2 *Метафоричка концептуализација женствености*; 3.3

Таксономија родне асиметрије кроз призму женствености; 3.4 Статика и кинетика гендерног стереотипа стављене су на пробу хипотезе које произилазе из закључака првог дела истраживања.

Прва хипотеза је да су издвојени елементи категорије женствености изграђени с обзиром на основну улогу жене у словачком и српском друштву – мајке и супруге, те да се с ослонцем на њих концептуализује стереотипични сценарио живота жене. Та хипотеза је тестирана у оквиру потпоглавља *3.1 Номинације жене с обзиром на стереотипични сценарио живота* и *3.2 Метафоричка концептуализација женствености*.

Друга хипотеза је да је разматрани стереотип у обе лингвокултуре, иако потенцијално променљив, у суштини веома статичан. На основу лексичко-семантичке анализе поља 'женственост', као и полазећи од асоцијативног експеримента који је имао за циљ испитивање реакција у вези са одговарајућим стимулусом, кандидаткиња је увидела да стереотип жене у словачком и српском друштву са еманципацијом жена није промењен, већ надограђен – те да жена није престала да се концептуализује кроз улоге супруге и мајке (јер није ни престала то да буде), већ да је опсег критеријума проширен и на јавну сферу. Ова хипотеза је додатно тестирана у поглављима *3.3 Таксономија родне асиметрије кроз призму женствености* и *3.4 Статика и кинетика гендерног стереотипа*.

Обе хипотезе су успешно тестиране и потврђене на богатој језичкој грађи, а резултати до којих је кандидаткиња дошла имају широку примену и научни допринос: од теоријске разраде приступа стереотипу, једном од кључних појмова когнитивне лингвистике и лингвокултурологије, преко сагледавања сличности и разлика у категоризацији и концептуализацији веома важног фрагмента језичке слике света два сродна словенска народа, до могућности примене у настави словачког као страног језика у српској средини и обрнуто – у настави српског језика у словачкој средини. Истраживање доприноси области преводилаштва, као и савременој словачкој и српској лексикографији, превасходно у смислу израде речника колокација. Посебну вредност дисертацији обезбеђује грађа прикупљена путем аутентичног асоцијативног теста, која је погодна за даља когнитивнолингвистичка и лингвокултуролошка истраживања у сваком од разматраних језика.

Дисертација је од великог значаја за интердисциплинарне студије рода, дакле има могућност примене и ван лингвистике.

Истраживање је веома подстицајно, инспиративно, обилује бројним аутентичним закључцима и може да послужи као пример за разматрање сличне проблематике у другим словенским и несловенским језицима, посебно с обзиром на методологију која је у њој понуђена и разрађена.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији:

1. О неким примарним предлозима у словачком, чешком, пољском и српском језику // *Славистика*, 13, 2009, стр. 204–213. – ISSN 1450-5061.
2. Библиографија српске фразеологије – проблеми израде // *42. научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, 12–14. IX 2012. - Београд : Међународни славистички центар, 2013,

стр. 529–534. – ISSN 0351-9066.

3. Miroslava Kysel'ová, Martina Ivanová, *Sloveso vo svetle kognitívnej gramatiky*: Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, – 248 s. // *Јужнословенски филолог*, LXXI, 3–4 (2015), 372–376. ISSN 0350-185x.
4. Концепт *жене змаја* у српском и *драčиче* у словачком савременом језику // *43. научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, 12–15. IX 2013. – Београд: Међународни славистички центар, 2014, стр. 305–318. – ISSN 0351-9066.
5. Стереотип песме и стереотип игре у словачкој и српској фразеологији и паремиологији // *Hudobné motívy vo frazeológii. Frazeologické štúdie VI*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, стр. 257–266. – ISBN 978-80-223-3677-2.
6. Podstatné mená pomenúvajúce osobu ženského pohlavia vzhľadom na vek v slovenčine a srbčine // *Jazyk a jazykoveda v interpretácii*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, стр. 277–283. – ISBN 978-80-223-3695-6.
7. Rodovosť v asociačných slovníkoch slovenského a srbského jazyka // *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: Philologica, LXXIII*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, стр. 275–281. – ISBN 978-80-223-3864-6.
8. Проблем рода у фразеолошким речницима и паремиолошким збиркама словачког и српског језика // *Славистика* 19, 2015, стр. 253–260. – ISSN 1450-5061.
9. Простор и време жене у словачкој и српској фразеологији и паремиологији // *Prostor in čas v frazeologiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016, стр. 459–466. – ISBN 978-961-237-813-4.
10. Семантичка мотивисаност категорије рода код назива за животиње у словачком и српском језику // *Русский язык в славянской межкультурной коммуникации: история и современность. Том. Выпуск IV. Итоги Международной научной конференции, посвященной памяти д.ф.н., профессора Войловой К.А.* Москва: Московский государственный областной университет, 2016, стр. 353–359. – ISBN 978-5-7017-2531-5.
11. Женственост у словачкој и српској језичкој слици света // *Зборник Матице српске за славистику* 94, 2018, стр. 39–66. – ISSN 0352-5007.
12. Концепт женствености у тесту слободних асоцијација // *Филолошки преглед: часопис за страну филологију XLV*, 2018 (2), стр. 125–155. – ISSN 0015-1807.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

Докторска дисертација Стефане Пауновић Родић је савесно и зрело урађен рад, написан не само на основу одличног познавања научне литературе и истраживачких метода који из ње проистичу, него и са способношћу за њихову критичку процену, као и за умешну и врло проницљиву анализу најзамршенијих питања когнитивне лингвистике, попут одређивања обухвата когнитивнолингвистичког појма стереотип, као и утврђивања ваљаног приступа контрастивном истраживању језичке слике света. Кандидаткиња је поставила две аутентичне хипотезе које су успешно тестиране и потврђене на богатој језичкој грађи, а резултати до којих је дошла имају широку примену и научни допринос. Посебну вредност дисертацији

обезбеђује грађа прикупљена путем аутентичног асоцијативног теста, која је погодна за даља когнитивнолингвистичка и лингвокултуролошка истраживања у сваком од разматраних језика.

Докторска дисертација коју је Стефана Пауновић Родић предала представља значајан допринос не само лингвистичкој славистици већ и модерно конципираној науци о језику у целини, као и интердисциплинарним студијама рода.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА:

Докторанткиња је резултате свог истраживања протумачила на убедљив начин и приказала их прегледно и систематично, представљајући и описујући чињенице неопходне за разумевање поступка и анализе, али и наглашавајући у оквиру датог контекста измене и промене које истражује. Закључци су изведени из анализе и представљају несумњиви научни допринос науци о језику и интердисциплинарним студијама рода. Ауторка је показала теоријску упућеност, аналитичку вештину, способност за постављање аутентичних научних хипотеза и њихово ваљано доказивање.

X ПРЕДЛОГ:

Налазећи да докторска дисертација „Стереотип жене у језичкој слици света Словака и Срба“ јесте иновативно и инспиративно истраживање, ново и оригинално научно дело, чији резултати представљају озбиљан допринос савременој лингвистичкој славистици, као и теорији родних студија и когнитивне лингвистике, и сматрајући да је урађена са уважавањем методолошких захтева које је потребно испунити при изради академског рада датог нивоа и врсте, са задовољством препоручујемо Већу да овај рад прихвати као докторску дисертацију, а докторанткињу позове на усмену одбрану пред овом Комисијом.

Комисија:

1. _____
др Људмила Поповић, редовни професор
2. _____
др Биљана Сикимић, научни саветник
3. _____
др Далибор Соколовић, доцент

